

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ ПРО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

Кушнір Н.П.

кандидат юридичних наук

доцент кафедри кримінального права

юридичного факультету

Ужгородського національного університету

старший слідчий з особливо важливих справ слідчого відділу

ПМ ДПА у Закарпатській області

Стаття присвячена дослідженню процедури оскарження в судовому порядку постанови про порушення кримінальної справи та повноважень суду в процесі розгляду справ указаної категорії. Звертається увага на проблеми нормативного регулювання цього питання.

Ключові слова: постанова про порушення кримінальної справи, судовий контроль, дізнання, досудове слідство.

Статья посвящена исследованию процедуры оспаривания в судебном порядке постановления о возбуждении уголовного дела и полномочий суда в процессе рассмотрения дел указанной категории. Обращается внимание на проблемы нормативного регулирования данного вопроса.

Ключевые слова: постановление о возбуждении уголовного дела, судебном контроле, дознании, досудебном следствии.

The article deals with procedures in a court order of challenging the decision to institute criminal proceedings and court powers in the process of reviewing cases in this category. It draws attention to normative/standard problems of regulating this issue.

Keywords: a decision is about laying an action, judicial control, inquest, pre-trial investigation.

Питання судового контролю за діяльністю органів дізнання та досудового слідства на стадії порушення кримінальної справи постійно привертає пильну увагу науковців. Дану тематику досліджували Ю.П. Алєнін, Г.І. Глобенко, І.В. Гловюк, С. Зеленецький, О. Капліна, Т.В. Лукашкіна, В. Маляренко, П. Пилипчик, О. Шило та інші вчені й практичні працівники.

З стадії порушення кримінальної справи розпочинається етап кримінального процесу, який допускає та передбачає безпосереднє втручання в особисте життя та обмеження Конституційних прав і свобод людини. Однак, у такому випадку діяльність органів дізнання та досудового слідства контролюється не тільки прокуратурою, а й судом. Зокрема, саме на підставі рішення суду можливе обмеження таких прав, як особиста свобода та недоторканість (у разі затримання чи обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту), недоторканість житла (у випадку проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи) та ін.

Українське законодавство початок дізнання чи досудового слідства пов'язує з винесенням постанови про порушення кримінальної справи, що на практиці означає надання органу, в провадженні якого перебуває кримінальна справа, можливості застосування всіх передбачених кримінально-процесуальним законом засобів, в тому числі, обмежуючих права і свободи осіб, з метою збирання та закріплення доказів, виконання завдань кримінального судочинства.

Враховуючи, що постановою про порушення кримінальної справи розпочинається проведення кримінально-процесуальних дій, законність її винесення завжди зосе-

реджує на собі особливу увагу. Ця обставина зумовила повнення Кримінально-процесуального кодексу України статтями 236-7 та 236-8, згідно із Законом №462-V від 14.12.2006 року, якими закріпила право на оскарження до суду постанови про порушення кримінальної справи. Винесення вказаних змін до КПК України спричинило низку колізій під час їх застосування в практичній діяльності органів дізнання та досудового слідства.

Ще у 2001 році В. Маляренко та П. Пилипчик розглядаючи дану проблематику передбачали, що внесення до компетенції судів розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи поставило б перед законодавцем безліч проблем, які неможливо вирішити. Це зумовлено тим, що цю постанову можна скасувати лише за умови, якщо у справі не проводились будь-які слідчі дії. А інакше само по собі скасування постанови не тягло б скасування вже проведеного розслідування, воно було б алогічним, не відповідало б розумінню законодавцем цієї стадії процесу. Таким чином, поставило б питання про надання судові права закривати кримінальні справи, порушені органом дізнання, слідчим чи прокурором, що фактично означало перенесення функції суду з вирішення справи на досудовій стадії процесу.

Дійсно, існуюче сьогодні право суду скасовувати постанови про порушення кримінальної справи на будь-якому етапі досудового слідства поставило перед наукою кримінального права низку питань, окремі з яких маємо на меті дослідити у даній статті.

Так, розглядаючи скаргу на постанову про порушення кримінальної справи, суд практично перебирає

на себе вирішення питання про її порушення (чи не порушення), а своїм рішенням про відмову в задоволенні скарги – приймає сторону обвинувачення, визнаючи що на момент винесення постанови було зібрано достатньо доказів, які вказують на наявність ознак злочину в діях особи щодо якої порушено кримінальну справу.

У статті 236-8 КПК України, на що звернув увагу й Конституційний Суд, передбачається, що суд першої інстанції після скасування постанови про порушення кримінальної справи приймає рішення про відмову в її порушенні.

У рішенні Конституційного Суду України від 30 червня 2009 року №16-рп/2009 зазначено, що уповноваження судів загальної юрисдикції виносити постанови про відмову в порушенні кримінальної справи в лорядку, передбаченому пунктом 2 частини 16 статті 236-8 КПК України, суперечить закріпленому в статті 11 Конституції України принципу поділу влади, оскільки проведення дізнання, слідства та складання досудових процесуальних документів у справах публічного обвинувачення не є предметом судочинства у кримінальних справах, а отже Конституційний Суд України дійшов висновку, що вказане положення не відповідає вимогам статті 6 частини 3 статті 124 Конституції України, і визнає його неконституційним.

Практика розгляду справ зазначеної категорії показала, що суди першої інстанції не просто відмовляли в порушенні кримінальної справи, а обґрунтовували свою відмову пунктом 2 статті 6 КПК України, яка передбачає прийняття такого рішення у зв'язку з відсутністю складу злочину, чим фактично вирішували справу по суті під час розгляду скарги на постанову про її порушення.

У відповідності до статті 236-8 КПК України, суд, розглядаючи скаргу на постанову про порушення кримінальної справи, повинен перевірити наявність приводів та підстав для винесення зазначеної постанови, зазначити джерел отримання даних, які стали підставою для винесення постанови про порушення справи.

Таким чином вважаю, що у випадку задоволення скарги на постанову про порушення кримінальної справи суд повинен мотивувати своє рішення не відсутністю складу злочину, а відсутністю приводів та підстав до порушення, незаконністю джерел отримання даних, які стали підставою для винесення постанови про порушення кримінальної справи.

Суд приймає до розгляду скаргу на постанову про порушення кримінальної справи протягом усього часу перебування кримінальної справи у провадженні органу дізнання, слідчого, прокурора до моменту закінчення досудового слідства (стаття 236-7 КПК України).

Окремі дослідники вказують на те, що у КПК слід встановити чіткий строк оскарження постанови про порушення кримінальної справи до суду. Зрозуміло, що перебіг цього строку повинен розпочинатись з моменту вручення постанови особи, щодо якої порушено кримінальну справу, або інтересів якої вона стосується.

У КПК України не в повній мірі забезпечена можливість реалізації права на оскарження постанови про

порушення кримінальної справи особою, інтересів якої вона стосується, оскільки стаття 98-2 КПК України передбачає обов'язок слідчого вручити постанову про порушення кримінальної справи тільки тій особі, щодо якої її порушено. Вказівка про обов'язок вручення постанови на вимогу особи, інтересів якої вона стосується у кримінальному законі відсутня.

Вважаю небґрунтованим існуюче право на оскарження постанови про порушення кримінальної справи в стадії, коли вже прийнято рішення про притягнення особи як обвинуваченого. Факт притягнення особи в якості обвинуваченого свідчить про те, що підстави до порушення кримінальної справи, викладені у постанові, якою розпочинається дізнання чи досудове слідство, знайшли своє підтвердження і, органом, який провадив розслідування, отримано не тільки достатні дані, що вказують на наявність в діях особи ознак злочину, а й зібрано достатньо доказів, які вказують на вчинення злочину цією особою, на наявність в її діях складу злочину.

Якщо у зазначений момент скасувати постанову про порушення справи у зв'язку з недостатністю підстав до її порушення, завдання кримінального судочинства щодо охорони прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які беруть в ньому участь, швидко та повного розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до кримінальної відповідальності, – виконано не буде. Гарантовані Конституцією права, на які вчинено злочинне посягання, відповідно, не будуть відновлені, а завдана злочинном шкода залишиться невідшкодованою.

У даному випадку слід пам'ятати, що поняття “достатні підстави до порушення кримінальної справи” є оцінним. Дізнавач, слідчий, суддя можуть по-різному оцінювати, коли зібраних даних, які вказують на наявність ознак злочину, достатньо для порушення кримінальної справи, а коли ні.

З цього приводу Ю.П. Аленін та Т.В. Лукашкіна зазначають, що Перевірка наявності підстав до порушення кримінальної справи потребує від суду дійти переконання про те, що діяння, щодо якого порушено кримінальну справу, є саме злочином, а не іншим правопорушенням. Крім того, необхідно встановити, що отримані законним шляхом докази, які слугують підставою для висновку, що відповідне діяння було вчинено або готувалося. Висновки в цьому питанні можуть категоричними, або в деяких випадках вірогідними (з досить високим рівнем вірогідності).

Г.І. Глобенко наголошує, що до моменту порушення кримінальної справи дані про злочинний факт не обов'язково повинні бути повними, погодженими у всіх деталях і виключати протилежний висновок. Приймаючи рішення про порушення кримінальної справи, слідчий має в розпорядженні лише дані, що вказують на наявність ознак злочину. Потім у ході провадження слідчих дій він отримує нові дані про подію, що досліджується, про причетних до неї осіб, їх винуватість чи не винуватість. Порушення справи за таких умов є обов'язковим, оскільки перевірка вірогідності даних

про злочин потребує проведення слідчих дій. Таким чином, обставини, що виключають провадження в справі можуть бути встановлені лише в процесі розслідування.

О. Шило та О. Капліна звертають увагу на те, що оскарження до суду на стадії досудового розслідування постанови про порушення кримінальної справи щодо певної особи в деяких випадках може негативно вплинути на її розслідування, ускладнити встановлення істини.

Крім того, як бути к разі скасування постанови про порушення кримінальної справи з пред'явленим особі обвинуваченням, проведеними слідчими діями, зібраними доказами?

Захисту Конституційних прав, свобод та законних інтересів, можливо, сприяє оскарження постанови про порушення кримінальної справи здійснене до моменту притягнення особи як обвинуваченого. Однак, якщо назначена постанова оскаржується після появи в кримінальній справі обвинуваченого, її скасування, скоріш за все, тільки сприятиме порушенню прав фізичних та юридичних осіб, яким внаслідок злочину було завдано шкоду, втрати доказів та ухиленню винних від державного осуду їх дій, покарання.

Враховуючи цілу низку правових колізій, що виникли після доповнення КПК України статтями 236-7 та 236-8 та дискусії, які точаться в наукових колах з приводу доцільності надання права на оскарження постанови про порушення кримінальної справи під час провадження дізнання чи досудового слідства, видається доречною думка, висловлена Г.І. Глобенко. Він пише, що у реаліях сьогодення недосконалість законодавства в цій частині є очевидною. Тому небезпідставно в Україні серед науковців та практиків останнім часом постає питання про доцільність у кримінальному процесі такого документа, як постанова про порушення кримінальної справи, котра виноситься для констатації факту початку провадження у кримінальній справі. У багатьох європейських країнах поняття порушення кримінальної справи відсутнє. У зв'язку з цим відсутні зволікання з початком розслідування, формалізм та інші ускладнення.

В свою чергу В.С. Зеленецький вважає, що ставлення до порушення кримінальної справи та її результат – постанова – породження радянських уявлень про кримінальний процес, про справедливість та законність. Постсоціалістичні країни поступово відмовляються від цього тоталітарного раритету. Україна ж поки лише починає обговорювати дану проблему. Чинне кримінальне процесуальне законодавство зарегульоване та заформатизоване, суто формальній постанові про порушення кримінальної справи, тобто про початок розслідування надають особливого значення. Від неї вимагають того, що іноді не можна вимагати в середині слідства.

У контексті викладеного, вважаю, що було б доцільно в статті 97 КПК України вказувати не на обов'язок прокурора, слідчого, органу дізнання або судді «пошити кримінальну справу», а при наявності достатніх приводів та підстав – «розпочати провадження у кримінальній справі».

З статті 98 КПК України доцільно вилучити положення, які вказують на обов'язок прокурора, слідчого, органу дізнання або суду виносити відповідну постанову та порушувати справу щодо особи.

Таким чином, необхідно внести зміни у всі статті Кримінально-процесуального кодексу України, пов'язані з початком провадження у справі, або в якій згадується постанова про порушення кримінальної справи. Все це має визначальне значення, оскільки в момент порушення справи ще рано говорити про якусь небудь докази винності особи, однак негативні моральні, а часто й правові наслідки, людина щодо якої порушена кримінальна справа вже відчуває. Взяти хоча б на увагу суперечливе положення статті 61 КПК України. Відповідності до якого особа щодо якої порушено кримінальну справу не може бути захисником.

Вказані зміни до кримінально-процесуального законодавства виключили б необхідність у статтях 236-7 та 236-8 КПК України, а до суду оскаржувався б «формальний документ», а конкретні незаконні дії, якими орган дізнання чи досудового слідства завдав шкоду інтересам фізичних чи юридичних осіб.

СПИСК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Джаншиев Г. Суд над судом присяжных. – М., 1896. – С. 3-4.
2. Проект Кримінально-процесуального кодексу України № 1233 (Мойсика В.Р., Вернидубова І.В., Ківалова С.В., Кармазин Ю.А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua>.
3. Уолкер Р. Английская судебная система. – М., 1980. – С. 274.
4. Петрухин И.Л. Правосудие: время реформ. – М., 1991. – С. 178.
5. Яновська О.Г. Відродження суду присяжних в Україні та здійснення захисту у кримінальних справах / О.Г. Яновська // Адвокат – №1 – с.28-31.
6. Малярченко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів – К., 2005. – С. 423-443.
6. Білоусенко В.Г., Пилипчук П.П. Суд присяжних: яким йому бути?// Вісник Верх. Суду України. – №2 – 1998.